

“Doc. Awards”, za podršku mladim istraživačima svih naučnih disciplina. Ona će svakako izazvati veliku pažnju stručne javnosti, ali i predstavljati model za istraživanja

te tematike i u drugim krajevima Bosne i Hercegovine u istom periodu ■

Zijad Šehić

TITO – viđenja i tumačenja / [glavna i odgovorna urednica Olga Manojlović Pintar] – Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije i Arhiv Jugoslavije, 2011, Cicero print, 862 str.

S obzirom na raspoloživi prostor, a cijeneći autore i njihov rad, ovom prilikom spomenut će se samo njihova imena, uz nekoliko napomena za svaki prilog da bi se zainteresirala javnost za ovaj izvanredni zbornik radova koji sadrži 54 rada raspoređena u tri dijela.

U prvi dio Zbornika urednički tim uvrstio je 21 rad i rasporedio ih unutar sljedećih podnaslova: *Tito, Jugoslavija i Jugosloveni; Saradnici/protivnici; Zajednice i identiteti i Predstave svakodnevice*.

U uvodnoj studiji Latinka Perović bavi se problemom saznanjnih perspektiva u izučavanju Josipa Broza Tita kontekstualizirajući ga u široke okvire jugoslavenske povijesti druge polovine 20. stoljeća i u historiju komunizma i međunarodne politike poslije Drugog svjetskog rata. O “bratstvu i jedinstvu” u političkom govoru jugoslavenskih komunista u vremenu od 1919.-1945. piše Drago Roksanđić, a Jovo Bakić iznosi tvrdnju da “(...) Josip Broz nikada nije ni pokušao da gradi jugoslovensku naciju; radilo se pre o neprekidnom negovanju hrvatske varijante komunističkog, minimalnog, višenacionalnog državnog jugoslovenstva”. Ulogu Josipa Broza u procesu političkog određivanja legislativne forme

prilikom transformacije jugoslavenskog federalističkog okvira i njegov odnos prema novim ustavnim uređenjima 1963. i 1974. tretira članak Milivoja Bešlina. Katrin Litar Tavar analizira titoizam kao autoritarni (ali ne i totalitarni) sistem, s posebnim naglaskom na razumijevanju načina funkcioniranja sistema iz ugla odgovornosti, samostalnosti i individualnosti. Na primjeru pisanja lista *Naša reč* Mira Radojević analizira kako je jugoslavenska emigracija tumačila jugoslavensku državu, Tita i sukob sa IB-om u okviru mogućeg poraza komunizma u Jugoslaviji. Radmila Radić prati susrete Josipa Broza s patrijarsima Srpske pravoslavne crkve od 1946. do 1967., a Momčilo Isić analizira stavove Josipa Broza u oblasti ekonomske politike u periodu 1949.-1955. godine. Latinka Perović u svom drugom radu analizira intelektualni i politički odnos Dobrice Ćosića prema Titu koristeći Ćosićev obiman književni opus. Goran Miloradović, baveći se ljudima na vodećim političkim pozicijama, iznosi tezu da je obračun Tita sa Đilasom bio kulminacija njihove borbe za vlast u Partiji i državi u vremenu pozicioniranja Jugoslavije između istočnog i zapadnog bloka zemalja, uz zaključak da je Đilas bio lider opozicije,

a ne disident. Jan Pelikan na osnovu dokumenata sa zasjedanja Izvršnog komiteta SKJ iz 1959. godine analizira pristup Titovog režima Kosovu kao jednom od važnih problema druge Jugoslavije. U kontekstu bilateralnih odnosa Albanije i Jugoslavije, Marijana Stamova bavi se odnosom Josipa Broza Tita prema albanskoj manjini u Jugoslaviji u periodu 1945.-1953. O odnosu Slovenaca prema Titu u prošlosti i sadašnjosti piše Božo Repe navodeći da je za većinu Slovenaca Tito bio pozitivna povijesna ličnost, dok je za desne političke krugove bio zločinac i diktator. Dva viđenja odnosa Josipa Broza prema nacionalnom identitetu Muslimana u Bosni i Hercegovini sadržaj su članka Husnije Kamberovića, koja, prema autoru, nisu bila produkt dostignuća bosanskohercegovačke historiografije, nego refleksija političke situacije 90-ih godina 20. stoljeća. Novica Veljanovski u okviru teme o ustavnom uređenju Jugoslavije daje poseban osvrt na Republiku Makedoniju i avnojevska rješenja kojima je priznato postojanje makedonske nacije, što je bila osnova za njeno državotvorno konstituiranje. Pitanje definiranja srpskog etničkog i teritorijalnog prostora u okviru Jugoslavije te uloge Josipa Broza u tome tema je rada Branka Nadoveze. U odjeljku o predstavama svakodnevice Igor Duda, potaknut brojnim fotomonografijama u kojima se Tito prikazuje kao osoba koja nije samo predsjednik s predugim radnim vremenom, već i običan čovjek koji osjeća potrebu za odmorom, razonodom i putovanjima, postavlja pitanje je li Tito predstavljen kao modernizacijski uzor i je li takva percepcija mogla utjecati na svakodnevne navike stanovništva i na prihvaćanje suvremenoga načina života u donedavno dominantno seljačkom društvu. Šezdesete godine 20. stoljeća: ekonomska kriza, po-

litičko nejedinstvo vrha države i Partije i pojave zloupotreba, bogaćenja i privilegija rukovodećih ljudi problematika je rada Slobodana Selinića. Šta je o tome mislio, Tito je rekao 12. studenog 1965. godine: "Hteli mi to ili ne, ljudi ipak nas vide, makar smo se sakrili. Ljudi nas kritikuju onako anonimno i govore da ne valja rukovodstvo, pitaju gde ste, šta radite, ako niste sposobni idite i tako dalje. Takvih glasova ima dosta. A kad bi oni još sve saznali kakva je situacija u našim redovima onda bi još bilo gore". Partijsku parolu "Staro ne smije više nikad da se vrati" pojašnjava Ivana Dobrivojević u svom radu o isforsiranoj industrijalizaciji u razdoblju 1945.-1955. godine. Promocija koncepta drugarice radnice u javnim nastupima i govorima Josipa Broza Tita bio je jedan od puteva kreiranja identiteta žene u socijalizmu i uporište formuliranja njene društvene uloge, što je tema članka Vere Gudac Dodić. Dragomir Bondžić piše o Titovim počasnim titulama koje su Josipu Brozu dodijelile akademije nauka i univerziteti u razdoblju 1947.-1979. godine.

U drugi dio uvršteno je 10 radova raspoređenih pod sljedećim podnaslovima: *Napuštanje margine: Tito i jugoslovenska spoljna politika; Percepcije Jugoslavije i Tita u hladnoratovskom svetu i Od opšteg ka pojedinačnom: Jugoslovenska bilateralna politika*. O Titovoj Jugoslaviji kao glavnom osloncu nesvrstanosti u vremenu sovjetske invazije na Afganistan, o dometima jugoslovenske diplomacije i njenim uspjesima piše Tvrtko Jakovina na primjeru Šestog samita nesvrstanih u Havani, posljednjoj konferenciji na kojoj je Tito sudjelovao. Dragan Bogetić nastavlja na temu o Titu i nesvrstanim objašnjavajući stvarni domašaj Titovog koncepta nesvrstanosti u sklopu realizacije aktualnih jugoslovenskih ekonomskih i političkih ciljeva. Šesta

konferencija nesvrstanih u Havani tema je i rada Vladimira Petrovića u kojem se naglašava Titova intenzivna, ali elastična platforma "povratka izvornim principima nesvrstavanja", čime je osujetio Kastrovu politiku približavanja pokreta politici Sovjetskog Saveza. Percepcije Jugoslavije i Tita u hladnoratovskom svijetu obradili su u svojim radovima Ivan Laković, Surjit Mansingh, Anatolij Anikejev i Ondrzej Vojtjehovski iz perspektive američkih, indijskih, sovjetskih i čehoslovačkih arhivskih vrela, a u slučaju Indije prezentiran je osobni pristup autorice temi istraživanja. Osim pokreta nesvrstanih, Josip Broz Tito bio je veoma angažiran i u bilateralnim odnosima s mnogim zemljama. O toj temi prezentirana su četiri rada koja obrađuju odnos čehoslovačke javnosti prema Titu 1945.-1948. autora Milana Sovilja; susrete Tita s vodećim ličnostima austrijske politike 60-ih i 70-ih godina Petra Dragišića; Titovu posjetu Italiji 1971. autora Saše Mišića i odnos Jugoslavije prema pitanju nastanka Izraela 1945.-1948. Aleksandra Životića.

U trećem dijelu Zbornika su 23 članka koja obrađuju teme unutar sljedećih podnaslova: *Kultura sećanja; Josip Broz i Tito u javnom prostoru; Re prezentacija i retorika i (De)konstrukcija herojskog narativa*. Epoinim titoizam jeste oznaka za jugoslavenSKU verziju socijalizma, o kojem raspravlja Todor Kuljić razmatrajući ga iz tri perspektive, kako ih je autor metaforično imenovao "žabljom", "ptičijom" i "avionskom". Miroslav Jovanović naslovljava svoj rad *Tri Titove Jugoslavije: moćna, napredna i zločinačka*, u kojem analizira tri viđenja historioografskih tumačenja historije socijalističke Jugoslavije od 1945. do 1991. godine. O prošlosti koja ima budućnost raspravlja Mitja Velikonja baveći se zanemarenim dijelom jugonostalgije, tj. njenim oslobodi-

lačkim, antihegemonijalnim i aktivnim potencijalima i dometima. Prema mišljenju autora, "Glavne osobine i strategije aktivne jugonostalgije su: kritika sadašnjih uslova; odbrana prošlosti; kreativni impulsi na polju popularne kulture, supkulture, dizajna, umetnosti; njena sposobnost da stvara grupe; direktan politički angažman i aktivnost." Vjekoslav Perica analizira herojstvo, mučeništvo i karizmu u "civilnoj religiji titoizma" i otkriva iznenađujuću proturječnost između tradicionalnog balkanskog, odnosno istočnog obrasca herojsko-mučeničke slike narodnog heroja nasuprot Titovoj karizmi i njegovom neasketskom ili "zapadnjačkom" stilu života. U središtu zanimanja Aleksandra Ignjatovića nalazi se Muzej "25. maj", koji u prostornom, arhitektonskom, performativnom i ideološkom sudjelovanju s okolnim prostorom svjedoči o nizu kontinuiteta i diskontinuiteta u odnosu na lokalni kontekst u reprezentaciji vladarskog sjedišta, ali predstavlja i očit pokazatelj procesa demokratizacije koji su obilježili društvo i kulturu SFRJ. Kako se pjevalo (o) Titu zanimalo je Anu Hofman u radu *Druga Tita rodila je vila*, a u nastavku pjesme slijedi: "Pavelića gurava kobila / Ne vjerujem ja u Boga već u Tita vođu svoga". Naravno, stih je naveden u želji da vas zainteresiram za ovaj zanimljiv članak. Paralelno sa narativom o Titu kao *sinu svih jugoslovenskih naroda i narodnosti*, formiranom i održavanom u različitim diskurzivnim područjima (od politike do kulture) jugoslovenskog socijalizma, oblikovan je i održavan, u nešto manje eksplisitnoj formi, i narativ o Titu kao *ocu svih jugoslovenskih naroda i narodnosti*" tema je rada Tanje Petrović u kojem autorica proširuje interpretacije Titove uloge kao patrijarhalnog starješine porodice prema pogledima i naracijom "običnih" ljudi. Osa-

vremenjivanje mita maršala Tita: digitalne sadašnjosti poništenih prošlosti naslov je rada Martina Pogačara, u kojem analizira prošlost koja je još uvijek živa, izvire i ključa u potocima novih ideoloških konstrukcija, donoseći bitne informacije o prilično različitim postsocijalističkim stvarnostima. Medijske stvarnosti digitalnih prikazivanja i interpretacija maršala Tita koje viralno cirkuliraju i spajaju korisnika, medijske objekte i prošlost možda mogu pružiti i drugačiji pristup jugoslavenskoj prošlosti. Predrag J. Marković prezentira Titovu komunikacijsku strategiju kao političkog činioca na tri primjera, a to su: njegov nastup na tzv. "bombaškom procesu" iz 1928., zatim niz nastupa 1955./56. namijenjenih međunarodnoj javnosti i treći primjer je obraćanje studentima 1968., što se smatra vrhuncem Titove komunikacijske strategije. Tatjana Petzer piše o Titovim arhipelazima: predsjedničkoj rezidenciji na Brijunima i zatvorima na Golom otoku i Svetom Grguru. "S jedne strane, zatvorenički logori usred dalmatinskog odmoraškog raja pokazivali su apsolutni zahtev Beograda, tj. partijske centrale za vlašću koja nije dozvoljavala bilo kakvo domaće ili strano mešanje. S druge strane bio je Titov imperijalno-kosmopolitski prostor na Brionima, koji je posle potpisivanja Brionske deklaracije postao *par excellence* scena za jugoslavensko nesvrstavanje, kvazi-otelotvorenje jugoslavenskog stila života i budući model turizma." Radina Vučetić analizira odnos avangarde i cenzure na konkretnim primjerima. Na jednoj strani se stvarao liberalni imidž Jugoslavije na Zapadu, a na drugoj se nije smjelo dirati u zvaničnu dogmu. Ulogu Josipa Broza prema tom pitanju najbolje ilustrira jedna njegova izjava: "Ja nisam odgovoran samo za industrijalizaciju i agrikulturu, već i za kulturu, jer nisam samo Predsjednik

Republike već i generalni sekretar Saveza komunista. A pored toga, kao prosječan čovjek koji gleda na umjetnost, mogu da znam šta je dobro a šta nije". Zanimljiv je i ulomak iz sljedećeg rada: "Po još nedovoljno proverenim podacima koje je na internetu izneo nekadašnji službenik Službe državne bezbednosti Živan Vladislavljević, Tito se složio sa pokretanjem akcije "Miljacka" koju je predložio Stane Dolanc. Ona je imala za cilj da se vodeći jugoslavenski rokeri stave pod rukovodstvo vlasti i iskoriste za usmeravanje omladine u poželjnom pravcu, odnosno za njeno odvracanje od eventualnog politiziranja u smislu nepovoljno za režim". Ovaj istrgnuti intrigantni podatak uzet je iz rada Zorana Janjetovića pod naslovom *Tito i popularna kultura*. Na poseban način je slika Josipa Broza Tita u partizanskom ratnom spektaklu zaokupila istraživačku pozornost u ovom Zborniku. Nemanja Zvijer markirao je određene obrasce vizuelne ideologizacije, kao i ideologizacije same popularne kulture u socijalizmu, u kojoj je "partizanski film bio jedna vrsta brenda, a Titova harizma koja nije mogla omanuti". O antitovskoj/anti-jugoslavenskoj karikaturi u Bugarskoj nakon Rezolucije Informbiroa pisao je Dmitar Grigorov, ocjenjujući je marginalnim aspektom propagande protiv FNRJ. Posljednji odjeljak u trećem dijelu knjige sa devet radova odnosi se na (de)konstrukciju herojskog narativa. Aleksej Timofejev sagledava veze lidera KPJ Josipa Broza Tita i sovjetskih sigurnosnih službi uoči ustanka 1941. godine; Nikita Bondarev se bavi kronološkim okvirom stvaranja i jačanja Titovog kulta, te zaključuje: "Osim Agitpropa, u partizanskom štabu je postojala grupa ljudi koja se bavila onim što bismo danas nazvali "imidž-menadžmentom" Tita. Uz Tita je bio fotograf i snimatelj Žorž (Grigorij)

Skrgin, skulptor Antun Augustinčić, pesnici Radovan Zogović i Stefan Mitrović. Ova grupa za razliku od agitpropovca Đilasa, nije bila odgovorna za propagandu komunističke ideologije i antifašizma već za sam imidž Tita. Načelnik grupe je bio Zogović, a nadzornik ovih "imidž-bildera" je bio Moša Pijade – stari komunista, slikar po zanimanju i prijatelj Pikasa i Žorža Braka." Milan Terzić razmatra jugoslavensko učešće u Drugom svjetskom ratu i Titov vojni i politički uspon, a nakon razvoja kulta Josipa Broza Tita, Kosta Nikolić u svom radu *I posle Tita – Tito* objašnjava potpuno napuštanje Titovog kulta u Srbiji u desetljeću između 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća. *Titov kult u Jugoslovenskoj narodnoj armiji* članak je Mihajla Basare, koji govori o kultu u socijalizmu kao religiji za narod, zatim o preuređenju historije u skladu s Titovim kultom, o indokrinaciji u JNA koja je trajala dvadeset četiri sata, sedam dana u nedjelji itd., a floskuli "I posle Tita – Tito" dodata je riječ "kratko". Bojan Dimitrijević vraća se u svom radu na vrijeme prvih poslijeratnih godina kada je Jugoslovenska armija postajala

glavnim osloncem Titove ličnosti. Promjene u prikazu lika i djela Josipa Broza Tita u slovenačkim udžbenicima analizirane su u radu Aleša Gabriča, a Dmitar Tasić govori o Titu na stranicama *Vojnoistorijskog glasnika*, bilo da se njegova ličnost glorificirala ili se i sam pojavljivao kao autor pojedinih članaka. Zbornik završava radom Ljubice Jančeve o ličnosti Josipa Broza Tita u suvremenoj makedonskoj historiografiji.

Ove kratke informacije o imenima autora i temama njihovih radova samo su podsticaj čitateljstvu da se zainteresira za ovaj Zbornik. Autorima čestitke na ponuđenoj problematici, a redakciji u sastavu dr. Olga Manojlović Pintar, glavna i odgovorna urednica, dr. Mile Bjelajac i dr. Radmila Radić te sekretarima mr. Sanji Petrović Todosijević i Srđanu Miloševiću čestitke na uredničkom poslu. Zbornik radova o Titu upoznaje nas sa poviješću 20. stoljeća na sasvim drugačiji način, a znanstvena razina radova je najbolja preporuka čitateljstvu ■

Vera Katz

Identitet Bosne i Hercegovine kroz historiju, I-II. Sarajevo: Institut za istoriju, 2011, 339+313 str.

Pitanje identiteta, identifikacije pojedinca ili grupe, određivanje svojega "ja" i diferencijacija od onoga "drugog" aktuelno je otkad se čovjek bavi misaonim procesom i od tada pa do danas na to pitanje nije ponuđen konačan odgovor. Svaka individua unutar svojega "ja" posjeduje više identiteta koji se tokom života konstruišu

i mijenjaju srazmjerno životnom iskustvu. U tom skupu identiteta postoji uvijek primarni, odnosno dominantni identitet, onaj koji odgovara na pitanje; "Ko sam ja prije svega?" Ovaj dominantni identitet pojedinca može biti promijenjen više puta tokom njegovog životnog vijeka, s obzirom da ga definišu životne okolnosti. Na sličan